

TATYOS EFENDİ

Tatyos
Efendi

göstermiş, bestelediği şarkı ve saz eserleri fasıl mûsikisinin en rağbet edilen eserleri içinde yer almıştır. Birçok şarkısının güftesi kendisine ait olan Tatyos Efendi'nin, bestekârlığının sâzendeliğinden üstün olduğu kabul edilir. Şarkılarındaki üslûp ve özellikle ara nağmeleri çok başarılıdır. İyi bir nota bilgisine sahip olmasına rağmen bestelerinin büyük kısmı tesbit edilemediğinden unutulmuştur. Yılmaz Öztuna onun beste, peşrev, saz semâisi ve şarkılardan meydana gelen yetmiş üç eserin listesini vermiş (BTMA, II, 382-383), Nazar Özşahakyan ise biri taksim elli dokuz eserinin notasını neşretmiştir (*Türk Sanat Müziğinde*, s. 1013-1053). Bunlar arasında rast, kürdili-hicazkâr, sûzinak ve karcığar peşrev ve saz semâileriyle hüsey-nî saz semâisi saz mûsikisinin şaheserlerinden sayılır. "Bir gönlüme bir hâl-i perîşânıma baktım" mısraıyla başlayan rast, "Bu akşam gün batarken gel" ve, "Gamzedeyim devâ bulmam" mısralarıyla başlayan uşşak, "Mâni oluyor hâlimi takrîre hicâbım" ve, "Çektim elimi gayri bu dünyâ hevesinden" mısralarıyla başlayan hüsey-nî, "Affetme sakın hançer-i müjgânını nâgâh" mısraıyla başlayan sûzinak şarkıları çok sevilen eserlerinden bazılarıdır. Ahmed Râsim, "Kesik Kerem Nazîresi" adıyla da anılan "Gamzedeyim devâ bulmam" mısraıyla başlayan şarkısını "hâlinin sâfiyâne tasviri" diye nitelemiştir. Bazı şiirlerini de bestelediği Ahmed Râsim, Kemeñçeci Vasilaki ve Şevki Bey, Tatyos Efendi'nin en yakın arkadaşlarından. Ahmed Râsim bestelediği şarkıları önce Tatyos Efendi'ye meşkeder ve eserlerini ondan dinlemekten çok hoşlanırdı. Besteleri için Kemeñçeci Vasilaki'nin, "O yapsın ben çalayım" dediği söylenir. Genellikle ağır sesleri icra etmeyi seven, oyun havası ve köçekçe gibi eserleri çalmaktan pek hoşlanmayan, kalender ve rindmeşrep bir kişiliğe sahip olan Tatyos Efendi pek çok ta-

lebe yetiştirmiştir. Bunlar arasında Arşak Çömlekçiyân, Münir Mazhar Kamsoy, Nasibin Mehmet (Yürü), Mustafa Sunar ve Abdülkadir Töre en önemlileridir.

BİBLİYOGRAFYA :

Ahmed Râsim, *Cidd ü Mizâh*, İstanbul 1336, s. 51-56; Lemi Atlı, *Hâtıralarım (Canlı Tarihler* içinde, nşr. Türkiye Yayınevi), İstanbul 1947, s. 110, 118-119; Vecdi Seyhun, *Santûri Edhem Bey*, İstanbul 1948, s. 13; İbnülemin, *Hoş Sadâ*, s. 280-282; Mustafa Rona, *20. Yüzyıl Türk Mûsikisi*, İstanbul 1970, s. 53-58; İsmail Baha Sürelsan, *Ahmet Rasim ve Mûsiki*, Ankara 1977, s. 9-12; Sermet Muhtar Alus, *İstanbul Yazıları* (nşr. Erol Şadi Erdiñç – Faruk İlkan), İstanbul 1994, s. 195-196; Özalp, *Türk Mûsikisi Tarihi*, I, 224, 228; II, 384-386; Nazar Özşahakyan, *Türk Sanat Müziğinde Ermeni Besteciler*, İstanbul 2007, s. 54-55, 89-90, 1013-1053, 1130-1131; "Mütevcaffâ Kemânî Tatyos Efendi", *Şehbâl*, sy. 74, İstanbul 1329, s. 35; Ruşen Ferit Kam, "İnce-saz Takımları", *Radyo*, I/12, Ankara 1942, s. 16, 24; Avni Önsan, "Ebedileşen Dehalarımız, Tatyos Efendi", *TMD*, sy. 39 (1951), s. 14, 33; "Ekserciyan (Tatyos)", *İst.A*, IX, 4987-4989; Öztuna, *BTMA*, II, 382-383; Mehmet Güntekin, "Tatyos Efendi", *DBİst.A*, VII, 225.

NURİ ÖZCAN

TAUER, Felix

(1893-1981)

Çek şarkiyatçısı.

20 Aralık 1893'te Pilsen'de doğdu. Prag Karls Üniversitesi Felsefe Fakültesi'nde İslâm Tarihi ve Şarkiyat Bölümü'nde okudu. Çek Doğu araştırmalarının kurucusu Rudolf Dvorak, Rudolf Ruzicka ve Max Grünert gibi bilim adamlarından Sâmi dilleri, eski Arap şiiri ve İslâm araştırmaları dersleri aldı. 1917'de "Emevî Halifesi ve Şairi II. Velîd" adlı teziyle İslâm tarihi sahasında doktora derecesi aldı. Bir yıl sonra lise öğretmenliği görevine başladı. 1921'den 1922'nin sonuna kadar devlet bursuyla gönderildiği İstanbul'da cami, medrese ve kütüphanelerde araştırma yaparak çalışmaları için malzeme topladı. 1923, 1925,

Felix
Tauer

1929 ve 1933 yılları yaz tatillerinde aynı amaçla tekrar İstanbul'a gitti. 1925'te Karls Üniversitesi'nde ders vermeye başladı. 1934'te profesör, 1945'te Ortadoğu İslâm Tarihi Kürsüsü başkanı ve 1965'te Asya ve Afrika Araştırmaları Bölümü üyesi oldu. Üniversite dışında Popüler Kültür Cemiyeti ile Şarkiyat Enstitüsü'nde devamlı konferanslar verdi. Viyana (1923), Berlin (1931) ve Paris'i (1935) ziyaret etti. 1935'te İspanya'ya giderek Cordoba (Kurtuba), Sevilla (İşbiliye) ve Granada (Gırnata) gibi eski İslâm şehirlerini gezdi ve Arapça yazmalar koleksiyonuyla Escorial Kütüphanesi'nde araştırma yaptı. Aynı yıl Roma'da düzenlenen XIX. ve 1957'de Münih'te yapılan XXIV. Milletlerarası Şarkiyat kongrelerine katıldı. 1961-1962 yıllarında Irak hükümetinin davetlisi olarak bu ülkeye gitti ve Bağdat şehrinin kuruluşunun 1200. yıl dönümünü kutlama törenlerine katılarak Timur'un Bağdat'ı zaptı konusunda bir tebliğ sundu. 1964'ün Nisan ve Mayıs aylarında yine davetli olarak gittiği İstanbul Üniversitesi'nde binbir gece masalları ve Prag Üniversitesi'ndeki şarkiyat çalışmaları hakkında iki tebliğ sundu, ayrıca Ankara ve Konya'yı ziyaret etti. Ekim 1966'da Pehlevî Kütüphanesi yöneticilerinin davetiyle gittiği Tahran'da I. Milletlerarası İnanoloji Kongresi'ne katıldı, İsfahan ve Şiraz'ı gezdi. 17 Mart 1981'de Prag'da öldü.

Eserleri. Soci t  Asiatique (Paris),  ekoslavak Şarkiyat Enstitüsü,  ek Bilim ve Sanat Akademisi,  ek Kraliyet Bilimler Akademisi,  ek Yazarlar Birliđi, PEN Kulübü, Irak Bilimler Akademisi gibi kuruluşların üyesiydi. Tauer'in yayımlanmış birçok eseri ve makalesi vardır (bir listesi için bk. Rypka, XXXVI/1 [1968], s. 543-550). Bunlar İran ve Arap araştırmaları şeklinde iki kısma ayrılabilir. İran araştırmaları aslında Farsça'daki Türkoloji sahasına girmektedir. Esas ilgi alanı, XV. yüzyıl sonuyla XVI. yüzyıl başlarında Timur ve oğulları zamanını anlatan tarihçilerin eserleriydi. Bu sahadaki en önemli çalışması Nizâmeddin Şâmî'nin *Zafarnâme*'sinin edisyon kritiğidir (*Zafarnâme, histoire des conquêtes de Tamerlan intitulée Zafarnâme par Nizâmuddin Şâmi*, I-II, Prague 1937-1956). Farsça yayımlanan eserde İstanbul'da Topkapı Sarayı Müzesi Kütüphanesi Bağdat Köşkü bölümünde yer alan yazması temel alınmış, ayrıca İstanbul, Paris ve Londra'da bulunan nüshalarıyla Hâfiz-ı Ebrû'nun *Zübdetü't-Tevârih-i Baysungurî*'sinden faydalanılmıştır. Kitabın Türkçe'ye tercü-

mesinde Tauer'in bu eseri esas kabul edilmiştir (*Zafername*, Ankara 1949). Timur hânedanı uzmanı olan Tauer, birkaç makalesinde ve Hâfız-ı Ebrû'nun *Mecmû'a*'sının bir kısmının neşri olan *Penc Risâle-i Târihi ...: Cinç opuscules de Hâfız-i Ab-rû concornant l'histoire de l'Iran au temps de Tamerlan* adlı eserinde (Prag 1959) bu dönemi ele almıştır. İran tarihi metinlerine dair edisyonları, Osmanlı Devletiyle ilgili olarak Avrupa tarihindeki olayların açıklanmasına katkıda bulunmuştur. Bu konudaki kitabı Belgrad seferiyle şehrin fethini anlatır ve çeşitli İran kaynaklarının incelenmesiyle hazırlanmıştır (*Histoire de la campagne du Sultân Suleymân Ier contre Belgrade en 1521*, Prag 1924). Müellif, Osmanlı tarihçisi Celâlzâde Sâlih Çelebi'nin Belgrad seferine dair eserinin bazı bölümlerini daha sonra bu çalışmasına ilâve etmiştir (*Ar.O*, VII/1-2 [1935], s. 191-196). Tauer'in bir ilgi alanı da Fars edebiyatıdır. Bu sahadaki temel eseri Jan Rypka'nın hazırladığı *Dejiny perske a tadjicke literatury* (İran ve Tacik edebiyatı tarihi, Praha 1956, 1963) adlı kitap için yazdığı uzun makaledir. Arapça sahasında ise binbir gece masallarının Çekçe tercümesiyle meşhurdur (*Tisic a jedna noc*, I-VIII, Prag 1928-1963) ve bunlar masalların en geniş metinleri olarak bilinir. Bu eserine küçük bir İslâm ansiklopedisi diye görülebilecek derecede ayrıntılı not ve yorumlar eklemiştir. Tauer'in Çek tarihçisi Josef Susta'nın yönetiminde hazırlanan *Dejiny lidstva* (İnsanlık tarihi) adlı ilk Çek dünya tarihine ve *Tvurcove dejin* (Tarihi yapanlar) adlı ansiklopediye de büyük katkısı olmuş, özellikle *Novy Orient*'te birçok makalesi yer almıştır. Ölümünden sonra *World of Islam, Its History and Culture* adlı bir eseri daha yayımlanmıştır (Prag 1984).

BİBLİYOGRAFYA :

R. Vesely, "Centième anniversaire de la naissance du Prof. Dr. Felix Tauer (1893-1981)", *Zafername: Memorial Volume of Felix Tauer* (ed. R. Vesely – E. Gombár), Praha 1996, s. 1-16; a.m.f., "Prof. Dr. Felix Tauer Zum 80. Lebensjubiläum", *Ar.O*, XLI (1973), s. 305-307; J. Rypka, "Felixu Tauerovi g sedesatce", *Nový Orient*, VIII, Prag 1953, s. 137-141; a.m.f., "Les soixante ans de Felix Tauer", *Ar.O*, XXII (1954), s. 32-37; a.m.f., "To Felix Tauer on the Occasion of his Seventy-Fifth Birthday", a.e., XXXVI/1 (1968), s. 535-550; K. Petracek, "Prof. Dr. Felix Tauer 1893-1981", a.e., XLIX (1981), s. 378-379; B. G. Fragner, "Felix Tauer (1893-1981)", *Isl.*, LIX/1 (1982), s. 4-5; J. Becka, "Felix Tauer: A Historian of the Near East and Central Asia", *Ar.O*, LII (1984), s. 258-267; "Hâfız-ı Ebrû", *DİA*, XV, 89.

VOJTECH KOPČAN

TÂUN

(الطاعون)

Kitlesel ölümlere sebep olan veba hastalığı.

Sözlükte "yaralamak, ayıplamak, kusurlu görmek" anlamlarındaki ta'n kökünden türeyen tâun bazı dilcilere göre bulaşık yayılan her hastalığın adıdır. Tâunu vebanın bir türü kabul eden İbn Kayyim el-Cevziyye'ye göre her tâun vebadır, ancak her veba tâun değildir (*eṭ-Ṭıbbü'n-nebevi*, s. 29-30). 1894 yılında Fransız bilim adamı Alexandre Yersin tarafından bulunarak "yersinia pestis" adı verilen basilin yol açtığı hastalığın hıyarcıklı, septisemik ve akciğer vebası diye çeşitli türleri bilinmektedir. Eski Ahid'in çeşitli yerlerinde İsrâilîğulları'nın isyankâr davranışlarının Allah'ın gazabını üzerlerine çektiği, bu sebeple veba ile cezalandırıldıkları ifade edilir (Sayılar, 16/44-48; Tesniye, 28/20-21; Mezmurlar, 78/50; 106/29). Bazı müfessirler, Kur'an'da (el-A'râf 7/130-135) Hz. Mûsâ'ya inmayan Firavun ve Mısırlılar'ın üzerine gönderildiği bildirilen tûfan, çekirge, haşere, kurbağalar ve kan gibi musibetler için kullanılan "ricz" kelimesini tâun olarak açıklamıştır (Taberî, VI, 41). Hz. Peygamber, tâunun önceki milletlerden bir gruba ve İsrâilîğulları'na ceza olarak (ricz) gönderilen bir hastalık olduğunu belirtmiş, bir yerde veba çıktığını duyanların oraya gitmemelerini, buldukları beldede ortaya çıktığı takdirde oradan ayrılmamalarını söylemiştir (Buhârî, "Ṭıb", 100; Müslim, "Selâm", 92-97; *Müsned*, I, 173, 176-177, 182; V, 202, 213). Bir rivayete göre Resûl-i Ekrem, Kur'an'da kıssaları anlatılan bazı peygamberlerin ümmetleri gibi toptan helâk yerine kendi ümmetinin Allah yolunda savaşarak yaralanma (ta'n) ve tâunla ölümünü dilemiş; tâunun Allah'ın bazı kimseleri cezalandırdığı bir çeşit azap, müminler için bir rahmet olduğunu söylemiş, ona yakalanan bir kişinin sabredip ecrini Allah'tan bekleyerek bulunduğu yerde kalması, bunun Allah'ın takdiri olduğuna ve başına Allah'ın yazdıklarının dışında hiçbir şeyin gelmeyeceğine inanması durumunda kendisine şehid sevabı verileceğini belirtmiştir (Buhârî, "Ṭıb", 31; "Kader", 15; tâundan ölmenin şehitlik sayıldığını belirten diğer rivayetler için bk. Buhârî, "Cihâd", 30, "Ṭıb", 30; Müslim, "İmâre", 166). Bir başka rivayete göre Resûlullah ümmetinin sonunun ta'n ve tâun olacağını ifade etmiş, Hz. Âişe'nin, "Ta'nı biliyoruz, tâun

nedir?" sorusuna karşılık, "Karnın alt kısmında ve koltuk altında çıkan develerdeki benzer bezedir" demiştir (İbn Abdülber, VI, 212; İbn Kayyim el-Cevziyye, s. 29; Münâvî, IV, 288). Eski kaynaklarda tâunun belirtileri arasında koltuk altında, kulak arkasında, burun yanında ve vücudun yumuşak dokulu kısımlarında siyah, yeşil ve bozuk renkte, çok acı veren çibanların çıkması, bunlardan kanlı irin akması ve kusma, kalp çarpıntısı, baygınlık gibi durumlar zikredilir.

İslâm tarihinde birçok tâun olayı kaydedilmiştir. Hz. Peygamber zamanında görülen ilk tâun 6 yılında (627) Medâin'de meydana gelen Şirûye tâunudur. Hz. Ömer devrinde birkaç tâundan söz edilir. Belâzürî, onun zamanında Hayber yahudileri arasında veba salgını çıktığını haber vermektedir (*Fütüh*, s. 32). 17 veya 18 (639) yılındaki Amvâs tâununda içlerinde Ebû Ubeyde b. Cerrâh ve Muâz b. Cebel gibi sahâbenin ileri gelenlerinin de bulunduğu 25-30.000 kişi ölmüştür (İbn Kesîr, VII, 79 vd.). Suriye bölgesi ordu kumandanı Ebû Ubeyde b. Cerrâh tarafından Şam-Hicaz yolu üzerindeki Serğ kasabasında karşılanan Hz. Ömer'e Şam'da veba çıktığı haberi verilince vebanın olduğu yere gitmemiş, kendisine, "Allah'ın kaderinden mi kaçyorsun?" diyen Ebû Ubeyde'ye Allah'ın kaderinden yine O'nun kaderine sığındığını söylemiştir (Buhârî, "Ṭıb", 30; Müslim, "Selâm", 100). 69 (688) yılında Basra'da meydana gelen tâun salgını, "sel sularının önüne gelen her şeyi alıp götürmesi gibi" insanları âniden öldürmesinden dolayı Cârif tâunu diye anılmıştır. Basra'daki tâunun üç gün devam ettiği ve her gün 70.000 insanın öldüğü rivayet edilmiştir. Burada oturan sahâbî Enes b. Mâlik'in ailesinden seksene yakın kişi hayatını kaybetmiştir. Feteyât adı verilen tâun 87'de (706) Basra, Vâsit ve Şam bölgesini etkisi altına almıştır. 131 (749) yılında yine Basra ve çevresinde çıkan tâun üç ay kadar sürmüş ve her gün 1000 kadar insan ölmüştür (Nevevî, I, 105-107). İbn Kesîr muhtelif tâun salgınlarından söz eder. 749 (1348) yılı olaylarını anlatırken geniş bir coğrafyaya yayılan tâun sırasında Dımaşk şehri ve yakınlarında bir günde 300'den fazla insanın öldüğünü, sadece Emevî Camii'nde bir vakitte on beş kişinin cenaze namazının kılındığını kaydeder (*el-Bidâye*, XIV, 237 vd.). 764'te (1363) Mısır'da görülen tâun salgınında da birçok insan hayatını kaybetmiştir (*a.g.e.*, XIV, 317). Hastalığın yayılmasında kara ve deniz yoluyla ti-